

EEN GOUDEN TIJD VOOR BEELDHOUWERS

Vlaamse
Meesters
in Situ

De Meester van Elsloo in Neeroeteren

Meester van Elsloo, *Heilige Christophorus*, ca. 1510-1530
SINT-LAMBERTUSKERK, NEEROETEREN - FOTO: DOMINIQUE PROVOST

Er is het Middelheimmuseum in Antwerpen voor moderne beeldhouwkunst en er is de Sint-Lambertuskerk van Neeroeteren voor gotische beeldhouwkunst. Wie nietsvermoedend deze bescheiden parochiekerk betreedt, wrijft al snel de ogen uit bij de aanblik van de eikenhouten beelden tegen de pilaren, het sierlijke zwevende Marianum (een van de twee die ons land rijk is, het andere hangt in de kerk van Zoutleeuw), het Triomfkruis en de apostelbalk, en nog wat andere meesterlijke sculpturen, links en rechts in de kerk verspreid. Voorts zijn er vrolijke bloemrijke gewelfschilderingen uit de zestiende eeuw en een even oude muurschildering met het *Laatste Oordeel* boven het Triomfkruis.

CHRISTOFFEL EN CHRISTUS Tegen een pilaar van de mid-denbeuk staat de heilige Christoforus of Sint-Christoffel. Hij is in 2014 erkend als Topstuk van de Vlaamse Gemeenschap. In 2018 ontvingen acht andere beelden in de kerk hetzelfde statuut. Christoffel, een reus uit Kanaän, was eeuwenlang een geliefde heilige omdat hij mensen beschermde tegen een schielijk overlijden. De gedachte te moeten sterven zonder de biecht, zonder berouw en zonder zalving joeg gelovigen de daver op het lijf. Vandaag geldt Christoffel nog altijd als de beschermheilige van automobilisten.

De beeldhouwer stelde Christoffel voor op het belangrijkste moment in zijn leven. In de *Legenda Aurea* van Jacobus de Voragine staat te lezen dat Christoffel in dienst wilde treden van de machtigste vorst ter wereld. Hij belandde bij een koning en vervolgens bij de duivel, die al gauw opbiechtte dat er nog één machtiger was dan hij: de gekruisigde. Christoffel vond een kluizenaar die hem inlichtte over het Christendom.

Deze kluizenaar woonde bij een gevaarlijke rivier. Hij stelde aan de grote en sterke Christoffel voor om reizigers veilig de rivier over te brengen. Die goede daden zouden Christus welgevallen zijn. Zo gezegd, zo gedaan. Op een dag vroeg een klein jongetje aan Christoffel om hem naar de andere oever te dragen. Tijdens de overtocht voelde Christoffel het gewicht van het kind op zijn schouders toenemen, totdat het leek alsof hij de wereld zelf torste. Bovendien steeg het water van de rivier. Met veel moeite geraakte hij aan de overkant. Daar onthulde het kind dat hij Christus was en dat Christoffel niet alleen de wereld, maar ook de schepper van de wereld had gedragen. Ten bewijze liet hij de stok van Christoffel opbloeien met palmladeren en vruchten.

De heilige Christoffel van Neeroeteren staat in kolkend water, waaruit vissen opduiken. Hij kijkt vragend naar het kind op zijn schouders, nog bijna een baby. Het kind maakt een zegenend gebaar. Christoffel houdt zijn stok vast, die weldra vrucht zal dragen. De dynamische lijn van die stok geeft het hele beeldhouwwerk zwier en samenhang. In de beurs aan Christoffels gordel zit, wonderlijk detail, een mannetje verscholen. Een verwijzing naar de kluizenaar die Christoffel over Christus vertelde? Of een andere reiziger, die ons meteen een indruk geeft van Christoffels reuzengestalte?

Men wrijft de ogen uit bij de aanblik van de eikenhouten beelden tegen de pilaren in de Sint-Lambertuskerk. - FOTO: SASKIA VANDERSTICHELE

MYSTERIEUZE MEESTER Dit beeld schreef men lange tijd toe aan de mysterieuze Meester van Elsloo, een beeldhouwer uit de Maasregio die ruim tweehonderd beelden in diverse kerken zou hebben nagelaten, waarvan zeventig in België. De Meester dankt zijn naam aan de kunsthistoricus J. M.M. Timmers, die in 1940 de beeldengroep van Sint-Anna ten Drieën uit de Sint-Augustinuskerk van Elsloo in Nederlands Limburg beschreef. Op basis van stijlverwantschap kreeg de anonieme 'Meester van Elsloo' in de loop der jaren een omvangrijk oeuvre toegewezen. Recent onderzoek toont aan dat de zogeheten Meester van Elsloo waarschijnlijk een verzameling van kleine beeldhouwersateliers was, verspreid door de Maasregio en allemaal actief tussen 1480 en 1540. In archiefdocumenten zijn de namen van individuele beeldhouwers opgedoken. De bekendste is Jan Van Steffensweert. Van hem is in de Sint-Lambertuskerk een beeld van de heilige Barbara te zien, als steeds herkenbaar aan haar toren. We kennen allemaal het verhaal van de kunst die opbloeide

na de Beeldenstorm van 1566 en de calvinistische opstand. De kerken hadden nieuwe kunstwerken nodig en meesters als Rubens dankten er in de zeventiende eeuw hun carrière aan. Honderd jaar eerder verkeerde de Maasregio in een gelijkaardige toestand. Vele kerken waren verwoest door aanhoudend oorlogsgeweld in de strijd tussen de hertogen van Bourgondië en de prinsbisschoppen van Luik. Tegen het einde van de vijftiende eeuw begon de wederopbouw. De bescheiden Sint-Lambertuskerk van Neeroeteren viel onder de jurisdictie van de machtige abdij van Thorn. Dit betekende dat de rijke, adellijke abdisen van Thorn verantwoordelijk waren voor de aankleding van het gebouw. In 1513 verkochten ze grond om hiervoor middelen vrij te maken. De kunstschat van de kerk is aan hen te danken. Allicht deden ze een beroep op verschillende meesters en ateliers. Onderzoekers van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium stelden opvallende gelijkenissen vast tussen de heilige Christoffel en de heilige Jacobus de Meerdere, herkenbaar aan zijn pelgrimsplunje. Beide beelden vertonen een afgesneden haarpartij op het voorhoofd, opengesperde ogen en een knik boven iedere wenkbrauw. In de Sint Jan de Doperkerk in het Duitse Siersdorf is op de doksaalboog een derde beeld met deze uitgesproken kenmerken terug te vinden. Het stelt keizer Augustus voor.

De Sint-Lambertuskerk in Neeroeteren.

FOTO: SASKIA VANDERSTICHELE

Nog meer beelden van de Meester van Elsloo in de Sint-Lambertuskerk:

Jacobus de Meerdere, Christus op de Koude Steen en de heilige Lucia

FOTO: KIK-IRPA, BRUSSEL

OOIT KLEURRIJK BESCHILDERD De parochianen die in de zestiende eeuw hun heringerichte kerk bezochten, kregen een andere indruk dan wij nu. De beelden waren toen immers allemaal kleurrijk beschilderd. Christoffel stond wellicht in blauw water met zilveren vissen. In 1765, volop in de ‘witte achttiende eeuw’, zijn de beelden afgeloofd en met witte verf beschilderd. Ruim honderd jaar later is die witte verf op zijn beurt verwijderd, zo grondig dat ook de laatste sporen van polychromie verdwenen. De houtkleurige houten beelden van vandaag zouden hun beeldhouwers waarschijnlijk schokken. Maar we kunnen nog altijd genieten van de energieke, hoekige expressiviteit van hun scheppingen, en van hun wonderlijke details. De rugzijden van de beelden zijn even goed afgewerkt als de voor- en zijaanzichten. Christus op de Koude Steen zit er zo verloren bij dat hij nog altijd je medeleven opwekt, en de elegante heilige Lucia van Syracuse, patroonheilige van Venetië, is aangenaam bizar te herkennen aan het zwaard in haar hals.

Wie in de omgeving ander werk van deze Maaslandse beeldhouwers wil zien, vindt in de Sint-Laurentiuskerk

De Meester van Elsloo maakte ook het sublieme Marianum in de Sint-Lambertuskerk: Maria met kind zijn omgeven door stralen, vijftig rozen en vijf grote schijven die Christus' vijf kruiswonden voorstellen. Marianums komen voor in het Maasland, kort voor en na 1500.

FOTO: SASKIA VANDERSTICHELE

van Bocholt alvast een indrukwekkende, drie meter hoge Sint-Christoffel, toegeschreven aan Jan van Steffensweert. Er valt weer veel rijkdom te ontdekken.

—

LEEN HUET

INFO Sint-Lambertuskerk Sint-Lambertuskerkstraat, 3680 Neeroeteren – Open: alle dagen van 8.30 tot 18.00 uur – **BIBLIOGRAFIE** F. Peters en V. Cattersel, *Het oeuvre van de laatmiddeleeuwse beeldsnijder 'Meester van Elsloo' in Belgisch bezit: kunsthistorisch en materiaaltechnisch onderzoek in een internationaal perspectief (onderzoeksproject, KIK, 2010-2011)*, online te raadplegen op de website Balat Kik-Irpa. – J. De Voragine, *La Légende Dorée*, ingeleid door J. Le Goff, (*Bibliothèque de la Pléiade*, 504), Parijs, 2004, p. 537-543. – Met dank aan F. Huygens